
egy generáció tíz éve

VAJDA ZSUZSA

„Találkozó 1971-ben” — ez a felirat áll a feketicsi elemi iskola 1961-ben végzett VIII/b osztályának tablóján. Tíz év. Nem hosszú idő, de bőven elég ahhoz, hogy egy tizenöt évesekből álló nemzedék hivatást válasszon, szakmát tanuljon, „vigye valamire az életben”, ahogyan mondani szokás. Akkor nem is gondoltuk, hogy ez a tíz év milyen gyorsan elmúlik. Búcsúzkodás, virágcsokrok, bizonyítványosztás, az igazgató búcsúbeszéde — röviden összegezve a május 20-i nap eseményeit. Még jól emlékszem az igazgató utolsó mondataira: „...Eddig ez a legjobb generációja az iskolának. Remélem, nem hoztok szégyent tanáraitokra, iskolánkra és megálljatók helyeteket.” Szokványos, minden búcsúztatón elhangzó kívánság, de most, amikor márlegre kell tenni az elmúlt tíz év eredményeit, sikertelenségeit, felvetődik a kérdés, hogy sikerült-e megállni a helyünket, elértünk-e valamit az életben?

A tíz év távlatából már jóval könnyebb véleményt formálni, vajon a mi generációnk-e az, amelyiket megilletett a „legjobb” jelző? Az akkori kijelentés az év végi bizonyítvány alapján mondatott ki, most pedig a társadalomban elfoglalt hely a mérce.

1961. május 20-án két nyolcadik osztály búcsúzott a feketicsi Nikola Đurković nevet viselő elemi iskolától: a szerbhorvát nyelvű VIII/a és a magyar nyelvű VIII/b. Hogy pontos képet alkossunk a két osztályról, az iskola igazgatója által május végén hitelesített osztálykönyv jegyzőkönyvében ez áll:

„A VIII/a osztályban a tanulók létszáma 25, ebből 12 fiú és 13 lány. A nyolcadik osztályt tizennyolcan végezték el, heten javítóvizsgára buktak. A tizennyolc tanuló közül 4 kitűnő, 5 jeles és 9 jó eredménnyel fejezte be az osztályt. A javítóvizsgák sikerültek, az osztályt 25 tanuló végezte el.”

VIII/a — 25 tanuló — átlageredmény 2,96

Kitűnő			Jeles			Jó			Elégséges			Javítóvizsga		
FIÚ	LÁNY	ÖSSZ.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.	—	F.	L.	Ö.		
3	1	4	4	1	5	3	6	9	—	2	5	7		

Ez áll a jegyzőkönyvben, de ma már tudjuk, hogy a 25 diák közül 13 középiskolában folytatta tanulmányait. Hatan szakmunkásképző iskolába mentek, 2 nem tanult szakmát, 4 diákról pedig nem kaptam megbízható értesülést. Ha tehát a tanulók létszámát nézzük, láthatjuk, hogy sokan, az osztály 76%-a tanult tovább.

A VIII/b osztály sokkal nagyobb létszámú volt. A 43 tanuló közül senki sem bukott pótvizsgára, kitűnő eredménnyel 15 tanuló végzett, jelessel 12 és jóval 16.

VIII/b — 43 tanuló — átlageredmény 3,97

Kitűnő			Jeles			Jó		
FIÚ	LÁNY	ÖSSZ.	F.	L.	Ö.	F.	L.	Ö.
9	6	15	4	8	12	8	8	16

A 43 diák közül 21 indult középiskolába és 16 be is bejezte. A középiskola elvégzése után hatan egyetemi oklevelet szereztek. Kilencen szakmát tanultak, ketten gyárban dolgoznak mint betanított munkások. Az osztály 11 tanulója, akik nem tanultak tovább, szakképzetlen munkásokként dolgoznak, vagy pedig háziasszonyok. Százalékban kifejezve az osztály 69,7%-a tanult tovább.

A két osztályban elért eredményt összehasonlítva arra a megállapításra jutunk, hogy a VIII/b osztály tanulói közül, habár jobb eredménnyel végeztek (3,97), kevesebben tanultak tovább. A tíz év távlatából nehéz erre megfelelő magyarázatot találni. Magyarázzuk talán a magyar szülők anyagi helyzetével, passzivitásával, a „nem kell a gyerekek tovább tanulni, mert úgysem tud elhelyezkedni” — már akkor is divatos figyelmeztetésével, esetleg mással?

Falun a továbbtanulás anyagi szempontból mindig nagy problémát jelent. A földműves szülőknek nincs biztos havi jövedelme, ami biztosítaná a továbbtanítás költségeit. Falun a legtöbb földműves a szövetkezetben dolgozik, s ezeknek havi jövedelme nem sokkal haladja meg a minimális létfenntartáshoz szükséges összeget. Más az eset azoknál a szülőknél, akik havifizetést, nyugdíjat esetleg harcos nyugdíjat kapnak. Az utóbbiak száma falunkban igen nagy. Az ilyen szülők gyermeke könnyen tanul tovább még abban az esetben is, ha az év végi bizonyítvány azt mutatja, hogy nem is olyan „könnyen” tanul.

Ebből a nemzedékből sokan kértek ösztöndíjat és nem érdektelen egy pillantást vetni, kik is azok, akik tíz évvel ezelőtt ösztöndíjat kaptak.

Kezdjük ismát a VIII/a osztállyal.

Az 1961/62 iskolaévben a volt VIII/a osztály tanulói közül nyolcan kaptak ösztöndíjat. Ez nem nagy szám még akkor sem, ha a továbbtanuló diákok 42,1%-át jelenti, de nézzük meg közelebbről: 2 kitűnő tanuló — ma egyik gépészmérnök, a másik gépészeti főiskolát végzett, 3 jeles tanuló — egyik közgazdasági középiskolát végzett, a másik mezőgazdasági középiskolát, a harmadik pedig szakmunkásképzőt, autóméchanikus lett,

2 jó eredményű tanuló — közgazdasági középiskolát és mezőgazdasági középiskolát végeztek,

1 tanuló, aki két tantárgyból javítóvizsgára bukott, miután ezt sikeresen letette, géplakatos szakmát tanult.

A VIII/b osztályból szintén nyolcan kaptak ösztöndíjat, azzal a különbséggel, hogy kettő csak a középiskola második osztályától kezdve kapta.

4 kitűnő tanuló — kettő mezőgazdasági középiskolát, egy segédorvosit és egy közgazdaságit végzett.

4 jeles tanuló — három mezőgazdasági és egy közgazdasági iskolába indult, de az utóbbi és a mezőgazdasági iskolába indulók egyike kimaradt, nem végezte el.

Középiskolába ment:

A tanulók előmenetele	Ösztöndíjat kapott				VIII/a Tovább tanult
	VIII/a	VIII/b	VIII/a	VIII/b	
KITÜNŐ	3	14	2	4	19 tanuló — 76%
JELES	3	7	3	4	Ösztöndíjat kapott
JÓ	7	—	2	—	8 tanuló — 42,1%

Szakmunkásképző iskolába ment:

A tanulók előmenetele	Ösztöndíjat kapott				VIII/b Tovább tanult
	VIII/a	VIII/b	VIII/a	VIII/b	
KITÜNŐ	—	1	—	—	30 tanuló — 69,7%
JELES	1	2	1	—	Ösztöndíjat kapott
JÓ	1	6	—	—	8 tanuló — 26,7%
ELÉGSÉGES	4	—	1	—	

Tehát a továbbtanuló diákok száma a VIII/a osztályban 19, azaz 76%-a az osztály létszámának. Ezek közül nyolcan, tehát 42,1% kapott ösztöndíjat.

A VIII/b osztályból 30 diák tanult tovább, ami az osztály létszámának 69,7%-a. Nyolcan kaptak ösztöndíjat, azaz a továbbtanuló diákok 26,7%-a.

A Magyar Nyelv Értelmező Szótára szerint az ösztöndíj főnév „Az a rendszeresen adott anyagi támogatás, amelyet arra érdemes személy

kap tanulmányai folytatására..." Önkéntelenül is fölvetődik a kérdés, vajon az ösztöndíjat odaítélő bizottság tagjai ezzel az értelmezéssel nem voltak tisztában, esetleg a végzett és tovább tanulni vágyó diákok között nem találtak „érdemesebb” tanulót a két eggyessel rendelkező diáknál? Pedig volt. Mint minden nemzedéknél, itt is volt néhány tanuló, akinek nagy szüksége lett volna az anyagi támogatásra. Ők megtették az első lépést ennek érdekében, kérvényezték, kérték az ösztöndíjat, és vártak, de hiába.

Hogy mennyire lett volna „érdemes személy” is az ösztöndíjra, azt annak a kitűnő tanulónak az esete is bizonyítja, aki ösztöndíj helyett csupán ígéretet kapott, és így a középiskola első osztályának elvégzése után, amit mellékesen megjegyezve jeles eredménnyel végzett (!), kénytelen volt egy évet szünetelni. Anyjának anyagi helyzete (édesapja meghalt) nem engedte, hogy tovább folytassa tanulmányát, az ígéretből viszont nem lett ösztöndíj, ezért a sors ironiájából (vagy valami más?) annál a tanárnál volt háztartási alkalmazott, aki szintén tagja volt az ösztöndíjat osztó bizottságnak. Az összegyűjtött pénzen a másik év őszén ismét beiratkozott a középiskolába, de most már október végén megkapta a minimális, számára létkérdést jelentő ösztöndíjat. Mindenesetre elgondolkodtató tény, és szinte hihetetlen, hogy ez a tanuló, aki az elemi nyolc osztályát végig kitűnővel végezte, nem érdemelte ki mindjárt az első évben az ösztöndíjat. Sajnos ez már a múlté, lényeg az, hogy mégis sikerült befejeznie a középiskolát, és ma már keserű mosollyal gondol vissza a történetekre. Befejezésül csak annyit, hogy a bizottság két tagja feketicsi előadó volt, azonban, mentségükre (?) legyen mondva, hogy egyikük sem adott elő a magyar tagozaton, így nem ismerhették a magyar tanulók anyagi körülményeit sem. Talán ez is egyik fő oka annak, hogy miért kaptak a magyar tanulók olyan kevesen ösztöndíjat.

Még egy általános problémája volt e nemzedéknek, az elhelyezkedés. Az a hét tanuló, aki a helyi szövetkezettől kapott ösztöndíjat, nem tudott elhelyezkedni, mert az illetékesek a szerződésnek azt a részét, amely a munka biztosításáról szól, nem vették tekintetbe. Ezért ma egyik diáklány középiskolai diplomával háziasszony, a másik a külföldet választotta jobb kereset reményében. A fiú ösztöndíjasok vidéken helyezkedtek el, — kedvező körülmény volt számukra, hogy az ösztöndíjat nem kellett visszafizetni.

Ma már nagyjából rendeződött ez a probléma, és aki el akart helyezkedni, az dolgozik. Meg kell említeni azonban, hogy a VIII/a osztályból ketten, a VIII/b osztályból pedig nyolcan dolgoznak külföldön.

Hogy még pontosabb képet alkossak az 1960/61-es nemzedékről, szolgáljon összehasonlításként néhány előtte és utána végzett nemzedék.

1956/57 VIII/b,c 49 tanuló

Tovább tanult: 12—24,4%

Egyetemet végzett: 6

Középiskolát: 6

Szaktant tanult: 22—44,8%

Nem tanult: 15 tanuló

1957/58 VIII/b 36 tanuló

Tovább tanult: 5—13,8%

Főiskolát végzett: 1

Középiskolát végzett: 4

Szaktant tanult: 20—55,5%

Nem tanult semmit: 10 tanuló

1958/59 VIII/b 24 tanuló
Tovább tanult: 9—37,5%
Egyetemet végzett: 3
Középiskolát: 6
Szakmát tanult: 10—41,6%
Nem tanult semmit: 5 tanuló

1960/61 VIII/b 43 tanuló
Tovább tanult: 16—37,2%
Egyetemet végzett: 6
Középiskolát: 10
Szakmát tanult: 9—20,4%
Nem tanult semmit: 18 tanuló

1959/60 VIII/b 18 tanuló
Tovább tanult: 6—33,3%
Középiskolát végzett: 6
Szakmát tanult: 4—22,2%
Nem tanult semmit: 8 tanuló

1961/62 VIII/b 41 tanuló
Tovább tanult: 9—21,9%
Főiskolát végzett: 3
Középiskolát: 6
Szakmát tanult: 22—53,6%
Nem tanult semmit: 10

1962/63 VIII/b 40 tanuló
Tovább tanult: 8—20%
Egyetemet végzett: 1
Főiskolát: 1
Középiskolát: 6
Szakmát tanult: 11—27,5%
Nem tanult tovább: 20 tanuló

Egy nemzedék tíz évét nem lehet felmérni csupán kimutatások alapján. Az elindulással és a jelenlegi helyzettel kapcsolatban igyekeztem pontos adatokkal szolgálni, a tíz év eseményeiről azonban valljanak maguk a volt osztálytársak. Ők festhetik a leghitelesebb képet nemzedékünkéről.

„Nem mindegy egy olyan embernek magáról írni, aki tíz év óta toll helyett a kalapácsot forgatja — írja Kádár Lajos Németországból —, de megpróbálok felidézni az elmúlt tíz évből néhány számomra fontos eseményt.

A nyolcosztályos iskola befejezése után Topolyára kerültem, ahol a géplakatos szakmát tanultam. Nem tartozom azok közé, akik könnyen tanulnak, ezért már az inas éveimben is igen nehezen boldogultam. Egy privát mesternél dolgoztam reggel hat órától este hétig. Egy célom volt, minél előbb kitanulni a szakmát. Mindenesetre az sem éppen elhallgatni való dolog, hogy minden hétfőn és szombaton kerékpárral tettem meg az utat Feketicsről Topolyáig (18 km). Miután kitanultam a szakmát, semmi különös nem történt egészen addig, míg vissza nem jöttem a katonaságtól. A vállalatom, amelynél dolgoztam, nagyon rosszul állt. Ekkor voltak a garantált fizetések (19 000 dinár). Természetesen én is, mint sokan mások, a kontárkodásban kerestem kiutat. S akkor egy váratlan esemény történt, a vállalatból elment a lakatosok mestere, s a helyét én kaptam el, vagyis csoportvezető lettem. A vállalatban szerettek és megbecsültek. A fizetés most már jó volt, hiszen teljesítmény szerint kaptuk. Éppen ezért még ma sem tudom, mivel magyarázom, hogy kijöttem Németországba. A vállalatban visszadobták a felmondásomat, az igazgató külön beszélt velem, és igyekezett meggyőzni, hogy maradjak. Ez még jobban erősítette elhatározásomat, és immár két éve, hogy kint vagyok, másfél éve a feleségem is itt van, mindketten dolgozunk. Az eredmény megvan.

A nyáron, amikor otthon voltunk, kifizettük a házuk utolsó részletét. Elégedettek vagyunk. Sokan nem hiszik, hogy két kezünk munkájából ennyire haladtunk ilyen rövid idő alatt. A múlt héten vették le a kezemről a gipszet, csuklólúzdódásom volt, ami nem a pihenéstől származott vagy a nemdolgozástól.

Nehéz itt kint az élet. Reggel öt órától délután háromig dolgozom, de mivel kocsim nincs, gyalog járok munkahelyemre, és a nagy távolság sok időt vesz el. Ma éjjel is be kell mennem a gyárba, mert elromlott egy ventilátor, és meg kell javítani. A német kollégák reggel hazamennek aludni, én pedig maradok délután háromig, mert... mert kell az a k... a márka. Minél előbb haza szeretnék menni, berendezni a lakásunkat és élni. Különben a munkahelyemmel nagyon elégedett vagyok, a fizetésem a legmagasabbak közé tartozik, de ezért meg kell lenni a 240—260 órának havonta. Jövőre már szeretnék otthon maradni. Remélem, hogy el tudok majd helyezkedni. Bízok magamban és abban is, hogy addigra otthon is rendeződik a munkanélküliség problémája.”

*

A következő osztálytárs, aki kérésemre felidézte az elmúlt éveket, a varaždini kaszárnyából jelentkezett soraival. Szabó József az elemít végig kitűnővel végezte. Ezt írja magáról:

„A Vegyészeti Technikumot Szabadkán végezte, majd az újvidéki Technológiai Fakultásra iratkozott, ahol 1970 decemberében szerzett mérnöki oklevelet — és, hogy teljes legyen a tíz év, jelenleg katona. — Nagy vonalakban így néz ki az elmúlt tíz évem. Tehát a jugoszláviai magyarság azon kis hányadához tartozom, akinek egyetemi végzettsége van. De nemcsak ez jelenti a tíz évet. Azt gondolom, hogy csak akkor fejlődhet tovább az ember, ha elégedetlen, és én sem akarok ezentúl egy helyben topogni. Nem, vagy legalábbis nem csak fiatalos ambícióról van szó. Rengőten pótolni- és tanulnivaló van még, nem szakdolgozokra gondolok, hanem olyasmire, ami az egyetemi tantervből kimaradt, amit részben az Ifjúsági Tribün meg az M-stúdió nyújtott, ami pillanatnyilag is talán legjobban hiányzik (hiszen csak néha jutok egy-egy Magyar Szóhoz!), és éppen úgy, mint a szaktudás, sohasem lehet elég.

Látom, hogy lassan nem is az elmúlt tíz évről írok, hanem a következő tízről kezdek jövendőlni. De a nagy lármában, ami itt a kaszárnyában körülvesz, nem tudom összpontosítani figyelmemet, és majdnem elfelejtem megemlíteni az irodalmi esteket, melyek csupán és kizárólag a mi generációnkra a legjellemzőbbek, valahogy úgy, hogy azt próbáltuk adni, aminek mi is a hiányát éreztük... Szeretném, ha neked nagyon jól sikerülne az írásod, hiszen mégiscsak a mi generációnkról van szó, és mi vagyunk a legstrammabb gyerekek még akkor is, ha egy kicsit túlzok.”

*

„Nagy vonalakban megpróbálok visszaemlékezni az elmúlt tíz évre — mondja Őri János, a volt VIII/b másik kitűnő tanulója.

Mindjárt az elején meg kell mondanom, hogy nekem nagyon gyorsan elmúlt ez a tíz év és velem a gyermekkor és kamaszkor élményei.

A nyolcosztályos iskola befejezése után a szabadkai Gépészeti Technikumba iratkoztam. Magáról a diákéletről csak a legjobbat mondhatom. Új környezet, új arcok, és megtanultam más szemmel nézni az emberekre. Sokat tanultam a négy év alatt. Legjobban az fáj, hogy az akkor öröknek tűnő barátságoknak ma már nyoma sincs. Az élet szétszórt bennünket, és úgyszólván teljesen egyedül maradtam.

Anyagi okok miatt nem tanulhattam tovább. Úgy éreztem, a szüleim eddig is nagy áldozatot hoztak értem, és én valamit vissza akartam fizetni, persze, a kerék előre forog, és csak ritkán hátra. Munkába álltam. A katonaságról csak annyit, hogy voltak nehéz pillanatok, de mégis elmúlt. Katonaság után a topolyai Május 1. építővállalatba kerültem, ahol raktárnokként kezdtem a „nagy Élet rögös útját”, s egy év múlva kerültem a jelenlegi munkahelyemre. Most üzemvezető vagyok. Itt megtanultam azt, hogy emberek között élni és emberekkel dolgozni az két fogalom. Itt új barátokra tettem szert, akikben ugyanúgy megbizok, mint a diákkori barátokban, akik olyan messze kerültek tőlem, mint az ég a földtől. Találkozunk néha, de nincs közös témánk a beszélgetéshez. Az emberek nagyon elidegenedtek egymástól, s ennek én nagyon érzem a nyomását. Estlénként a négy fal között maradok, és olvasok, vagy a televíziót nézem, ami persze távolról sem tudja nyújtani azt, amit most pillanatnyilag hiányolok az életben. Magától a házaságtól (ha valamikor megnősülök), sokat várok. Talán meghozza mindazt, ami most, úgy érzem, elérhetetlen, hisz minden életformának megvan a maga szépsége, és az emberiség egyik fő feladata ez a megértés.”

A fenti vallomásból kitűnik, hogy Őri János nem sokat változott a tíz év alatt. Ugyanaz a „csendes, szerény és érzékeny, gyakran magába zárkózó” fiú maradt, mint az iskolában volt, ahogyan az osztályfőnöknő jó pedagógusi ösztönrel megállapította és beírta a jegyzőkönyvbe.

*

A következő esettel már foglalkoztam, de nézzük meg közelebbről, hogyan látja az elmúlt évek eseményeit Balog Jánosné, azaz Lukács Irén.

„Amikor befejeztem a nyolcadik osztályt, azt mondta az anyám, hogy ha tovább akarok tanulni, akkor menjek és nézzek magamnak ösztöndíjat. Régi vágyam volt, hogy középfokú segédorvosi iskolába megyek. Nehéz napok következtek. Anyám özvegy volt, kevés nyugdíjból éltünk hárman. Természetesen nem kívánhattam, hogy engem iskolába küldjön. Elindultam ösztöndíjat keresni. Kértem szóval, kérvénnyel, de hiába. Pedig kitűnő tanuló voltam, de most ez sem segített. Végül a kishegyesi község házában azzal utasítottak el, hogy ha az első évet sikeresen elvégzem, megadják az ösztöndíjat. Ez az ígélet nálam olaj volt a tűzre. Kérleltem anyámat, próbálja meg valahogy, engedjen el az iskolába, hiszen csak egy évről van szó. Nehezen, de beleegyezett, és én beiratkoztam Szabadkán a segédorvosi iskolába. Évközben szorgalmammal csak a nélkülözésem volt nagyobb. Igyekeztem a jeles rendű bizonyítvány igazolta a legjobban. Most már biztos voltam abban, hogy nyugodtan folytathatom a tanulást a második osztályban. Sajnos ismét csalódnom kellett. A jeles bizonyítvánnyal a kezemben ismét elutasítottak újabb kifogást találva, hogy a község területén nincs szükség

segédorvosokra. Nem volt más választásom, abba kellett hagynom a tanulást, és munka után néztem.

Egy évig dolgoztam háztartási alkalmazottként, gyerekekre vigyáztam, mostam, takarítottam stb... Egy év után a meglakarított pénzen és bízva az újabb ígéretekben, ismét beiratkoztam a középiskolába. Nehezen, de végre megkaptam az ösztöndíjat. Most az újvidéki közép-orvosi iskolába iratkoztam, de mindjárt az iratkozásnál probléma volt, hogy az első évet Szabadkán végeztem. Amikor elmondtam keserves utamat, amit addig megtettem, minden további nélkül felvettek, és most már ismét tanulhattam. Két telet hideg, fűtetlen szobában töltöttem, mert a pénzből nem futotta tüzelőre, de azért boldog voltam. A tanulás itt is jól ment, annak ellenére, hogy tiszta szerb nyelvű iskola volt. Igyekeztem, mert minél előbb dolgozni akartam, pénzt keresni.

Kitűnő eredménnyel diplomáltam, és úgy hittem, most már semmi akadály, hogy munkába álljak. Ismét jelentkeztem a község-házán, hiszen érthető, hogy itt akartam „ledolgozni” az ösztöndíjat. Persze elutasítottak, hogy jelenleg nincs szabad munkahely. Néhány nap múlva a feketicki egészségház felvett három hónapra, majd amikor eltelt a három hónap, szerződést írtam alá meghatározatlan időre. Azóta itt dolgozom Feketicse-n. Nagyon szeretem a munkámat. Munkatársaimmal megértjük és kölcsönösen szeretjük egymást.”

Szociális és eszmei utam körvonalai címen foglalta össze az elmúlt tíz évet Podolszki József.

„A nyolcosztályos iskola elvégzése után 1961-ben a verbászi szerb-horvát tannyelvű Élelmiszeripari Technikumba iratkoztam. Kedvesen fogadtak. — Sigurno ćeš uspeti sa mnogo truda, iako, recimo, padneš ove godine. Važno je, da što pre savladaš jezik — mondták. De nem tudtam hálás lenni jóindulatukért; szüleim anyagi helyzete (négyholdas parasztesaládból származom) csak a feltétlen és azonnali előrehaladást engedélyezte számomra. Én költöttem a legtöbbit a családban, a méterenként eladott kukoricatermésből, napszámos jövedelemből fedezték havi nyolc és fél ezer dináros diákintézeti költségeimet s a heti öt-száz dináros zsebpénzem. Bátyám mint egyetemista az ösztöndíjából élt, és támogatott időnkénti pénzküldeményeivel. Magoltam, kitartóan magoltam fél éven át, közben leveleket, kérvényeket küldöttem az élelmiszeripari vállalatok címére. Hiába; a legtöbb helyről választ sem kaptam, hogy az ösztöndíjról ne is beszéljek.

Harmad- illetve negyedéves koromban már nem is fogadtam volna el az ösztöndíjat, terveim megváltoztak, az iskolát, hacsak tehettem, elkerültem. Sok igazolatlan s még több igazolt hiányzással és egy osztályfőnöki fenyegetéssel, hogy ki fognak dobni, ha így folytatom, végeztem el a technikumot 1965-ben jeles eredménnyel.

Családom rosszállóan fogadta terveimet. — Akkor is írhatasz, ha becsületes szakmában dolgozol — mondták, s a mérnöki pályára gondoltak. Hajhatatlan maradtam, s 1965 őszén felvételi vizsgát tettem az Újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékén. — Hát maga mit keres itt? — jegyezte meg a vizsgáztató tanár, mikor megtudta,

hogy utoljára a feketicsi általános iskolában hallgattam magyar nyelvet és irodalmat. Nem tudtam válaszolni.

Első évben havi tizenkét-, másodikban tizenötezer dináros egyetemista kölcsönből éltem a szokásos student-életet. Időközben észrevétel nélkül, de jelentősen javul anyagi helyzetem; a Képes Ifjúság tiszteletdíjas irodalmi szerkesztője vagyok, majd állandó munkatársa az Új Symposion folyóiratnak. Tanulmányi előmenetelem az utolsó két évre már a kiváltságosnak számító harminc- illetve harmincötezer dináros egyetemi ösztöndíjat is biztosítja számomra.

1969 tavaszától kezdve a Képes Ifjúság riportereként dolgozom, nyerem és életformám lett a leírt szó. Segítségével érvényesülök vagy botladozom, ő szerzi barátaimat és haragosaimat is.

1970 őszén vettek fel a Forum KSZ választmányába, a megindoklással, hogy munkám alapján mindenki természetesnek tartotta marxista meggyőződésem, kommunista voltom. Alig hat hónap múlva, 1971 telén két írásom miatt ugyanez a pártszervezet élesen bírálta a Képes Ifjúságot, pártbűnletéssel sújtotta a lap felelős és főszerkesztőjét. Ugyanakkor mint a Fórum ISZ választmánya elnökének szükségesnek tartják kivizsgálni tevékenységem. Magam mondtam le a tisztségről még az év őszén.

A mozgalmas 1970-es év tavaszán nyerem el a Sinkó-díjat is, melynek átvételén sokat töprengek. A bizottság megindoklásában ugyanis ez áll: „A bizottság külön hangsúlyozza a díjazott kritikai bátorságát, amely etikai vonatkozásaiban rokonságot mutat a sinkói életmű szellemével.”, s én épp azokban a napokban vonom vissza a Bosnyák-ügyben írt nyílt levél alatt szereplő aláírásomat. Végül is a megindoklás első része dönti el a dilemmát: „igen sokrétű több éves irodalmi és publicisztikai tevékenységéért”, s átveszem a díjat, melynek kiosztásakor Tolnai Ottó a védőháló nélkül fellépő kötéltáncoshoz hasonlítja az újságírókat s az újságírást általában.

Mindinkább úgy hiszem, hogy igaza volt. S nemcsak azért, mert az emberek egy része túlzottan opponálónak és ágálónak, más része viszont lassan megalkuvónak, konformizálódónak tart, hanem mert gyűlnek, egyre gyűlnek, szaporodnak a bizonyítékok magamban is.

Egyébként kielégítőnek mondható anyagi körülmények között élek. Fizetésem felét költöm albérletre, a másik feléből pedig tizedikétől tizedikéig úgy-ahogy fedezni tudjuk a családi költségvetést. Feleségem egyetemista, én írok és újságírok s nem tudnám másként elképzelni hétköznapjaimat.”

*

„A nyolcadik osztály befejezése után én is szerettem volna középiskolába menni, de nem kaptam ösztöndíjat, szüleim pedig nem voltak olyan anyagi körülmények között, hogy taníttassanak — mondja Koncz Mária (Bányai Lajosné).

Édesanyám férfitodrász. Az iskola helyett én is szakmát választottam, nála voltam inas. Megkaptam a szakképesítést, egy évig együtt dolgoztunk. Ekkor férjhez mentem, és mivel férjem Verbászra jár dolgozni, közös megegyezés alapján én nem folytatom a szakmámat, inkább a háztartást vezetem, és nevelem a kislányunkat. Mindenesetre sokkal

könnyebb lenne két fizetésből élni, de akkor valakit kellene alkalmazni itthonra. Kezdetben nagyon rossz volt, hogy nem dolgozhatok, de látom, hogy így jobb, hiszen ebben a rohanó világban nem lehet egyszerre jó anya, feleség és munkásnő lenni.

Sokszor találkozom a volt osztálytársakkal, különösen azokkal, akik nem tanultak tovább. Szívesen beszélgetünk az „osztályunkról” és büszkén dicsekedünk azokkal az osztálytársakkal, akik a társadalomban méltó helyet foglalnak el, kicsit úgy érezzük, hogy az osztály érdeme is az ő előrehaladásuk.”

*

Tóth Sándor így foglalta össze az elmúlt tíz évet:

„Az utóbbi tíz évből körülbelül hetet elsikkasztottam. Négy év középiskola (öt pótvizsga + diploma), egy-két év főiskola, egy munkanélküliség. A társadalomnak nem produkáltam semmit, de a következő években ő is úgy viszonyult hozzám. Másfél évi katonáskodás — tűrhető. Másfél évig dolgoztam, ekkor ért a legtöbb keserűség.

A hatvanas évek gazdasági válsága leginkább minket érintett. 1960-ban volt egy látszólagos fellendülés — keresték a fiatal, iskolázott szakembereket. Gomba módra szaporodtak a szakiskolák. Akik egy évvel előbb végeztek, még „bevágódtak”. Generációm sorstársam lett. Szakmai képzettségemen és képességemen aluli munkahelyeken dolgozom. Egy enyhébb revízió is sokunknak megtalálná a megfelelő helyét.

Ez mellékes.

Nem készültem fel arra, hogy mint szakképzett vagy fizikai munkás dolgozzam. Fizetésem kevesebb egy „jó öreg” mesterénél, de ez nem lehet mérce.

Eddig három munkahelyem volt, és sehol sem találtam meg a helyem, mert rosszul állítottam be magam. Hiába minden szakmai tudás, ha nincs meg a kellő viszonyulás a kollégákhoz és a felettesekhez. Gyakran előfordult, hogy a „tippjeimet” másnap vizionhallottam mint más eredeti ötletét. Ugyanakkor a hátam mögött lehurrogtak ugyanazért az ötletért, hogy haszontalanul filozofálok. Sikertelenségeim oka egy bizonyos naivság, ami még az iskolapadból származik (gazdaságpolitika, alkotmány, munkaszervezés — tantárgyak). Szerintem a kollektívák személyeken és ezeknek a kultuszán alapulnak: jó hírnév, megbecsült, tapasztalt stb.

Ha szakmai tudásom és „tapasztalatom” fordítva viszonyulnának, sokkal nagyobb sikerem lenne... Egy sorstársam szerint, ha a „fűrást” tanították volna velünk a szakma rovására, sokkal jobb „szakik” lehetnénk.

Voltak, akik mindezt megkerülve fájdalommentesen beilleszkedtek, és semmi újat nem alkotva érvényesülnek.

Helyzetem kilátástalan. Ahhoz, hogy elfogadjam a meglévőt, már késő. Ha csak figyelem az eseményeket és a tapasztalatokat gyűjtöm, legjobb úton haladok a beolvadás felé. Egy nyugdíjas generáció hagyományait kellene megszakítani, de hogyan, amikor ezt már a maiak is magukévá tették.”

*

Hogy teljesebb legyen a VIII/b-ről alkotott kép, megkértem Molnár Károlyné fizika és matematika szakos tanárnőt, mondjon valamit, hogyan látja ő a pedagógus szemével az 1960/61-es nemzedéket.

„Figyelemmel és érdeklődéssel kísérem az iskolánkból távozó nemzedékek sorsát. Minden elfogultságtól mentesen próbálok véleményt mondani a VIII/b osztályról. Mindenekelőtt meg kell mondanom, hogy ma olyan létszámú osztállyal, mint a tiétek volt, nem lehetne dolgozni. Volt az osztályban jó néhány valóban kitűnő tanuló, akik vitték magukkal az osztályt. Ti tudjátok, hogy mit akartok, és ez nagyon fontos. Fegyelem, akarat és céltudat a legfőbb jellemzői ennek a nemzedéknek.

Ismétlem, nem akarok elfogult lenni, de olyan szimpatikus és tiszteletudó társaság azóta sem hagyta el az iskola kapuit. Habár azóta is voltak nemzedékeink, akik közül senki sem bukott meg, de e nemzedékekből hiányzott a közösségi szellem. Nagyon szívesen gondolok vissza a teadélutánokra, maszkabálra, amelyet a ti osztályotok szorgalmazott. Persze azóta sincs ilyen rendezvény, pedig a feltételek ma még jobbak, mint tíz évvel ezelőtt. A mai gyerekekből hiányzik valami, ami bennetek megvolt.

Szeretettel gondolok erre az osztályra, és mondhatom azt is, hogy legszebb emlékeim fűződnek hozzá.”